

Gaarde i Søndbjerg Sogn.

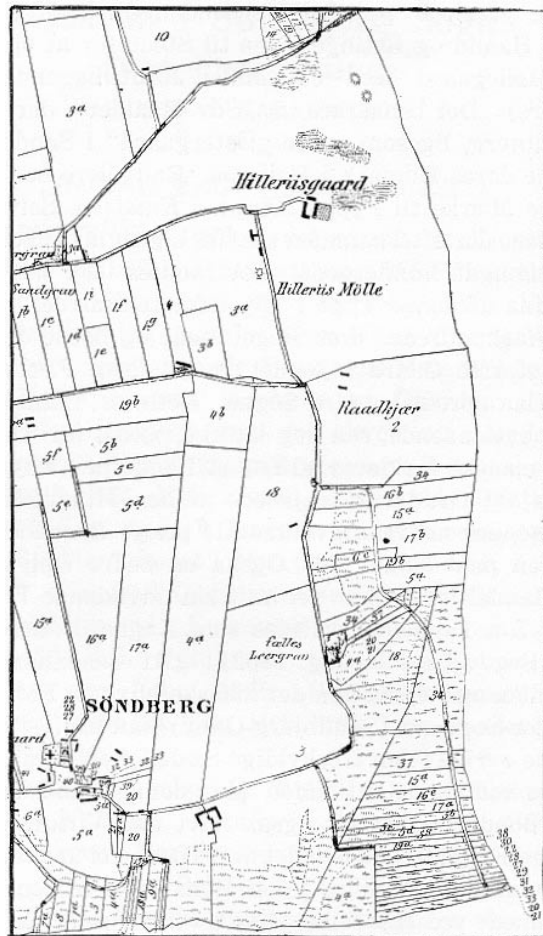
Deres Ejere og Brugere.
VED A. GADEGAARD.

"Helleriis Mølle" ("Raakier Mølle").

I AARBOGEN for 1933 er det omtalt, at Ejeren af "Helleriis", Chr. J. Staunstrup, i 1757 fik kongelig Bevilling til at bygge en Vejrmølle, hvor Landmændene kunde faa malet deres Korn. Denne Vejrmølle blev opsat i nogle Hundrede Meters, Afstand fra "Helleriis" paa to Agre af Gaarden "Nør-Raakier"s Ejendom, tæt ved, hvor nu "Helleriis Møllegaard" ligger. Staunstrup solgte 5 Aar senere, 26. April 1762, Møllen med Mølleskylds Hartkorn 2 Tdr. 1 Skp. med alt Inventar tillige med Gaarden "Nør-Raakier", ansat i Matriklen for gl. Htk. 3-3-0-2⁹/₁₉, til Godsejer Chr. Nielsen Ørnsnis til "Helligkildegaard". Købesummen for Mølle og Gaard var 1430 Rdl. Ørnsnis var oprindelig Købmand i Aalborg, men købte 1749 "Helligkildegaard", der dengang havde 24 Tdr. Htk., 129 Tdr. Bøndergods samt Tiender.

I April 1769 solgte C. N. Ørnsnis atter Møllen til Christen Knudsen, boende i "Østergaard", Serup, samt Gaarden "Nør-Raakier", kaldet, gl. Htk. 3-3-0-2⁹/₁₉ med Beboere og Besætning saavel som og det derpaa tyende Mandskab, som er en Søn Povl Christensen og Niels Christensen, og endelig Gaarden "Sønder-Raakier", kaldet, gl. Htk. 1-1-2-1¹⁰/₁₉, Hermed er Jorderne omkring "Helleriis" med Undtagelse af en mindre Parcel, der tilkøbes 1810, samlede paa Selvejerbonden Christen Knudsens Haand og Betingelserne til Stede for at oprette en Møllegaard med et samlet Jordtilliggende (se senere). Det bemærkes, at "Sdr.-Raakier", der laa i Søndbjerg, ligesom ogsaa "Østergaard" i Søndbjerg havde deres Udmark i Hellerøe. Endvidere bør man lægge Mærke til Typen *Christen Knudsen*, Selvejerbonden, der efterhaanden skaffer sig en ikke ubetydelig Mængde Bøndergods. Der fandtes ikke saa ganske faa af denne Type i Thy i første Halvdel af det 18. Aarhundrede. Som Regel ejede og boede de paa den største Gaard i Sognet, mens deres Fæstegods ofte laa spredt i andre Sogne. Dette er vistnok om ikke enestaaende, saa dog karakteristisk for Thy og skal maaske forklares ud fra, at Bønderne i Thy ikke i saa høj Grad var besjælede af den Mindreværdsfølelse, der nødvendigvis maatte præge Bondebefolkningen paa denne Tid. Ogsaa en bedre Oplysning og Handelslysten har vel haft sin udviklende Betydning for Thyholm, saaledes som Aagaard skriver i sin Bog "Thye" (udg. 1802) "Af saadan idelig Handlen og Rejsen kan det maaske blive en Følge, at Sønder-Sognene (Søndbjerg-Odby) kan afvige noget fra de øvrige i den troskyldige Sædelighed, som bedst trives ved en stille Vandel.

Men denne Handelsaand hos Bondealmuen har ogsaa havt den Virkning, at mange Forældre have ladet deres Børn vel undervise i Skrivning og Regning i den Hensigt at se dem forfremmede ved Handelen. Hvilket har ogsaa lykkedes saavel, at en stor Del fra Thyholm

Udsnit af Kort over Søndbiere Sogn.

nu ere velhavende Handelsmænd i de bedste Handelssteder baade i Danmark og Norge."

Vi vender tilbage til "Helleriis Mølle" og ser, at Chr. Knudsen i April 1776 sælger Møllen med de to Agre ansat for Jordskyld 1 Skp. Htk. til Mads Pedersen Møller fra Flønder Sogn. I Handelen medfølger den nye Vej, der ved Møllens Opførelse blev anlagt fra Hellerøe - Helleriis Vejen syd paa til Møllen. Købesum: 900 Rdl.

Samme Dag sælger Chr. Knudsen sin tilhørende Gaard "Nør-Raakier", gl. Htk. 2-1-1-0, med tilhørende Jord og Ejendom, Ager og Eng, Fiskevand og Fægang o. s. v., som til den nu ligger siden Ombytningen skete mellem "Nør- og Sdr. Raakier".

Køberen er Gaardens tidligere Fæster, Povl Christensen Raakier.

Endelig sælger Chr. Knudsen 2 Aar senere ”Sdr.-Raakier” til velagtede Povl Andersen i Uglev (Ugelef), gl. Htk. 2-2-2-1.

Man bemærker, at Størrelsen paa de to Gaardes Hartkorn er helt anderledes end i 1769, da Chr. Knudsen købte dem. Aar 1769: 3-3-0-2 ⁹/₁₉ samt 1-1-2-1 ¹⁰/₁₉ = 4-4-3-1. Aar 1776-78: 2-1-1-0 samt 2-2-2-1 = 4-3-3-1. Hertil kommer de to Agre, som Møllen staar paa: Htk. 0-1-0-0. Chr. Knudsen har altsaa, som det staar i Skødet, byttet Jorden omkring.

Povl Andersen sælger Aaret efter, 1779, ”Sdr.-Raakier, gl. Htk. 2-2-2-1, til Mads Pedersen Møller i ”Helleriis Mølle”, og da de to Agre, Møllen staar paa, havde en Jordskyld paa 1 Sp. Htk., faar

”Helleriis Møllegaard”

en Jordskyld paa gl. Htk. 2-3-2-1, som den i Fremtiden er opført med indtil Aar 1810.

I Tiden 1793-1799 ejes baade Møllen og Møllegaarden af Peder Christensen. Sidstnævnte Aar sælger han til sin Stifsøn, Christen Madsen, sin ejende og hidtil beboede Mølle, ”Helleriis Mølle” i Søndbjerg Sogn, ansat for Htk. Mølleskyld 2-1-0-0, tillige med den derved beliggende Møllegaard ansat for gl. Htk. Jordskyld 2-3-2-1, saavel som det ved Møllen beliggende Huus samt Møllens Inventarium og Gaardens fulde Besætning for en Købesum af 3250 Rdl., der betales med 1400 Rdl. til Peder Christensen, 1400 Rdl. til hans Hustru, Maren Christensdatter, fra hvem han er separeret i Henhold til kgl. Bevilling af 21. September 1798, 450 Rdl. til P. Christensens Kreditorer. Skødet er underskrevet af Peder Christensen, og Maren Christensdatter med Laugværge Jens Lund, ”Østergaard”, har kvitteret for Modtagelsen af 1400 Rdl. Vitterlighedsvidnerne er Sognepræsten N. B. Vilse samt Anders Andersen.

1801 vies Chr. Madsen til Kirsten Sørensdatter, Datter af Gmd. Søren Mogensen, Hellerøe. I Ægteskabet var der 2 Sønner og 2 Døtre. Kirsten Sørensdatter dør 19. Juli 1808, 32 Aar gl., men allerede ²⁴/₁ 1809 bliver Chr. Madsen igen gift - med Jomfru Abel Caterine Magrete Billescou, f. 4. November 1778, Datter af Propr. S. Billescou, ”Nyggaard”, Ikast Sogn.

I Oktober 1810 køber Chr. Madsen Møller til sin Moder, den tidligere Møllers fraseparerede Hustru Maren Christensdatter, en Jordlod af Christen Christensen, ”Østergaard”, Søndbjerg. Parcellen er beliggende i Øster-Søndbjergs Udmark og støder med nordre Ende til Enken Kirsten Riis' Mark. De tre andre Sider støder til Chr. Madsens Jord. Hartkornet er ansat til 0-1-3-1½. Købesum; 200 Rdl. Enken bor i det gamle Møllehus og Chr. Madsen i Møllegaarden.

1816 optager Chr. Madsen et større Laan hos Chr. Brogaard, Nørlem i Salling mod 1. Prioritet i Helleriis Vejrsmølle og Møllegaard, hvis Htk. er: Møllen 1-6-0-

0 (nedsat) og Gaarden 2-3-2-1 samt Gaardens Assurancesum i Tilfælde af ulykkelig Ildsvaade.

Forretningen er aabenbart gaadt daarligt, thi ved Skiftesamlingen efter hans Død 1821 viser det sig, at Boets Gæld overstiger dets Formue. De faste Ejendomme bestaar paa dette Tidspunkt af 1 Længe til Beboelse, 1 Tværhus og 1 Sidehus til Fæstald og Kornlader. Htk. er 2-5-1-2½. Møllegaarden ansættes til 700 Rdl., Møllen med 2 Qværne og Redskaber til 900 Rdl. Boets Gæld er langt større, og Chr. Brogaard erklærer, at han paa Grund af Ejendommens nu ringe Værdi indgaar paa at eftergive hidtil forfaldent Rentebeløb 889 Rigsbankdaler, d. v. s., at der kun er betalt Renter for een Termin. Desuden eftergiver Brogaard 500 Rbd. af Obligationens lydende Værdi, saa den herefter lyder paa 2500 Rbd. Sedler, der forrentes med 4 % mod tidligere 5 %. Paa Grund af Enkens tiltagende trykkede Omstændigheder og ifølgende mindelig Overenskomst nedsættes Obligationen: 2500 Rbd. 6 Aar senere til 1470 Rbd. rede Sølv paa følgende Vilkaar: at Enken udsteder Skøde til Brogaards Svigersøn, Hans Michelsen, paa Møllegaarden med Bygninger og Ejendom, Htk. 2-3-2-1, for den derfor bestemte Købesum 270 Rbd., og at Resten, 1200 Rbd. r. S., hvorfor Obligationen i Fremtiden alene bliver gjort gældende hos Enken mod 1. Prioritet i Møllen med Inventarium mod 4 % Rente uopsagt i 12 Aar, saafremt Renten betales rettidigt og holder Møllen i forsvarlig Stand, indlægger en ny Møllesten i et Par af Qværnene og betaler Skatter og Afgifter. Saafremt Enken nødsages til at fraflytte Møllen, vil hun være berettiget til at medtage det ved Møllen staaende gamle Møllehus.

Inden dette formelt var i Orden, var Møllegaarden skilt fra Møllen, idet Hans Michelsen tilflyttede Gaarden i Helleriis d. 1. Nov. 1826. Enken faar overladt en Mængde Indbo og beholder altsaa Møllen mod at forrente til Kreditor 1200 Rbd. med 4 %. Hun beholder det gamle Møllehus som det er og hvad hun dertil sætter i de nævnte 12 Aar eller fremdeles. Kan hun besidde Møllen efter den Tid, maa hun bortflytte al Husbygning paa hendes egen Jord. Denne Jord, som overlades hende ligesom Huset til evindeligt Ejendom, udlægges i den vestre Side af Marken fra søndre Ende, d. v. s. fra Raakjær Vejen langs Søren Uhrmagers Ejendom (Matr. Nr. 4), saa langt nord paa, som den efter Landinspektør Gyldings Skøn kan gaa, for at Brugeren kan blive approberet som paaboende - i Længde og Bredde efter Anordningen. Hartkornet bestemmes at skulle være 0-1-3-1½, hvilket efter Gaardens Skattebog er anført at være tilkommet 1812, fordi det til den Tid var henlagt til Møllehuset til den daværende Møller-Enkes Ophold, og først i de senere Tider lagt til Gaarden. Denne Jord er det senere *Matr. Nr. 3 b Helleriisgaard*.

Enken beholder Bolig i Gaarden, til det gamle Møllehus er gjort i Stand. Desuden beholder hun Smedien og Plads til Møllestald. Møllestien fra Syd-

vest-Hjørnet af Marken, altsaa fra hendes Jord, bliver som den altid har været uhindret af Gaardens Ejer til Enken eller hendes Arvingers Afbenyttelse saa længe, de er i Besiddelse af Møllen. De følgende Aar betales Renterne prompte, og d. 26. Juni 1839 udbetales Kapitalen til Brogaards Arvinger.

I April 1829 bliver Catrine Billescou gift med Møller Christen Scougaard fra Tørring Sogn ved Lemvig. Han synes at fortjene de gode anbefalinger, han var i Besiddelse af. Ejeren af Lemvig Mølle karakteriserer ham som "et ualmindelig flittigt, beskedent og velopdraget ungt Menneske", og Sognepræsten og Kirkesangeren s. S. giver ham Vidnesbyrd for kristelig og anstændelig Vandel.

I August 1837 køber Christen Scougaard af A. P. Dollerup, "Østergaard", Søndbjerg, et Stykke Jord: Htk. 4 Skp. (senere Nr. 4 b Søndbjerg), der er det nordligste af "Østergaard"s Jord, beliggende mellem Møllevejen mod Nord - Matr. Nr. 5 b og 19 b mod Vest - Matr. Nr. 4 a mod Syd og Matr. Nr. 18 mod Øst. Købesummen er 346 Rdl., hvoraf der betales 146 Rdl. kontant, mens Resten bliver staaende mod 1. Prioritet i Parcellen.

Det er Hensigten, at Chr. Scougaard vil flytte Møllen fra sin gamle Plads 500-600 Al. sydpaa til denne Parcel, hvilket sker allerede Aaret efter, idet den gamle Mølle er faldefærdig. Til Sikkerhed for sin Kreditor har Møller Scougaard formaaet Hr. Chr. Kjær, "Helligkildegaard, og Chr. Jensen af "Helleriisgaard" til at udstede Selvskyldnerkautionsbevis for Møllens Opbyggelse.

I Januar 1842 faar Chr. Scougaard Bevilling fra Kong Christian d. 8. til at lade indlægge en Skalkværn i "Helleriis-Mølle" til Grynmaling mod en aarlig Afgift af 10 Rdl. til den kongelige Kasse. Bevillingen fornyes 1849 af Frederik d. 7.

Selv efter Flytningen laa Møllen ikke centralt for Sognets Beboere, og dette er vel ogsaa delvis Aarsagen til, at 2 af Thyholms betydeligste Mænd, nemlig Propr. Overgaard, "Hindsels", og Chr. Jensen, Bjørndal, i 1843 indsendte Andragende til Kongen om Tilladelse til at opføre en ny Vejrmølle i Søndbjerg. De allerede eksisterende Mølleejere paa Thyholm og da

navnlig Ejeren af "Helleriis-Mølle" vilde da, hvis Tilladelsen blev givet, lide et stort aarligt Tab. De 4 Mølleejere fra Helleriis, Semb, Barslev og Lyngs skriver derfor et længere Modandragende til det kongelige Rentekammer. Det hedder heri, at Overgaard og Jensen har gaaet rundt i Sognene for at skaffe Underskrifter paa, at der er Mølletrang paa Thyholm. Dette protesterer de 4 Mølleejere imod, idet der er 4 ikke ubetydelige Møller, som hidtil godt har kunnet bestride Kornmalingen undtagen enkelte Dage om Sommeren i Vindstille, og det anføres, at de 4 Møllere har købt deres Møller dyrt, har Gæld at forrente og afdrage, skal leve med Familie og svare Kongens og Landets Skatter og Afgifter. Skulde Kollegiet finde Opførelse af en ny Mølle paakrævet, beder de om, at Bevillingen maa blive givet dem i Fællesskab. De to Kommunalraad paa Thyholm foreslaar, at der bygges en ny Mølle i Nærheden af Hvidlergravene i Bjørndal, og at Bevillingen bliver givet til de nuværende 4 Møllere. Dette vil være en stor Bekvemmelighed for Søndbjerg-Odby. Klagerne, saa vidt de er begrundede, vil ophøre og de stræbsomme Møllere og deres Families Velfærd være betrygget. Hvidbjerg-Lyngs Sogneforstanderskab skriver bl. a., at ved Smugbrændingens Nedlæggelse er mange Hundrede Tdr. Korn kommet til Møllerne som forhen grutedes til hint Brug, og virkelig Mølletrang kan kun eksistere ved Vindstille.

Ansøgningen er aabenbart ikke blevet bevilget. Først i 1857 bygger Jens Madsen en hollandsk Vindmølle paa det ovennævnte Sted, Matr. Nr. i af Bjørndal. Den blev nedrevet for ca. 20 Aar siden. Helleriis Mølle blev i 1860'erne flyttet til Søndbjerg By, og her laa den indtil for faa Aar siden, da den - overflødiggjort af Elektricitetens Fremtrængen - blev nedbrudt. Den smukke Landsby mistede herved noget af sit Præg.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1935, side 72-81)